УДК 811.111’04

К. О. Повстянко

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ МОВУ

Вінницький національний технічний університет, Вінниця

Анотація

У статті розглядаються форми та наслідки впливу глобалізаційних процесів на сучасну українську мову. Виявлено, що вплив глобалізаційних процесів на сучасну українську мову має як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, українська мова отримала нові можливості для збагачення та подальшого розвитку, а з іншого –розхитується мовна норма, дестабілізується мовне життя.

Ключові слова: *глобалізаційні процеси, сучасна українська мова, мовна норма,запозичення, глобалізми.*

Abstract

The article deals with the form and the effects of globalization on modern Ukrainian language. Found that the influence of globalization on modern Ukrainian language has both positive and negative aspects. On the one hand, Ukrainian gained new opportunities for enrichment and further development, and the other - linguistic norm is crumbling, life of language is destabilizing.

Keywords: *globalization, the modern Ukrainian language, linguistic norm, borrowing, globalisms..*

Процес глобалізації на сьогодні обговорюється в усіх галузях сучасної науки: соціології, культурології, політології, інформатиці і, безумовно, у лінгвістиці. Як науковий термін *глобалізація* використовується перед усім, у дослідженнях, пов’язаних із вивченням динаміки розвитку реального світу.

У тлумачному словнику термінів і концепцій сучасних засобів масової комунікації Л. Землянової глобалізацію було визначено як поширення інформаційних матеріалів, зв’язків, засобів і систем у транснаціональніх масштабах по всьому світу [1]. Виходячи з такого тлумачення, С. Денисенко запропонувала слова, словосполучення, вирази, які пов’язані з цими процесами, називати глобалізмами [2: 390].

Б. Ажнюк у статті «Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації», аналізуючи наслідки заповнення функціональної ніші російської мови в Україні, зазначав, що глобалізаційні процеси спричиняють все більшу присутність англійської мови в інформаційно-комунікативному просторі України [3]. З одного боку, співіснування декількох національних кодів дає значний імпульс для оновлення та розвитку української мови, з іншого – сприяє виникненню інтертекстуальності, що розхитує мовну норму, а внаслідок цього і мовну систему. На думку Б. Ажнюка, позбавлення негативних наслідків глобалізації не слід очікувати від заходів, що вживаються, ґрунтуючись на етнографічні та ідеалістичні мотиви. Конкурентоспроможність української мови дослідник перед усім пов’язує з її здатністю відповідати прагматичним потребам нації, а такі потреби необхідно виховувати.

Орієнтування на західні культурні засади з їх інформаційною відкритістю як ідеологічним супутником деколонізації сприяє закріпленню у суспільстві різноманітних виявів глобалізації. Насамперед це виявляється в урізноманітненні мовних контактів, які мають, за Б. Ажнюком, такі форми: полікодовість дискурсу, перемикання кодів, змішування кодів (суржик) і запозичення.

Полікодовість полягає в одночасному використанні двох або більше мов. Цю тенденцію найяскравіше віддзеркалює професійне мовлення журналістів. В українському інформаційному просторі наявна значна кількість газет та журналів, у яких матеріали подаються двома або трьома мовами. Найбільш поширеним наслідком цього є перемикання кодів, коли у текстовій тканині зустрічаються елементи іншої мови. Л. Булаховський називав це явище *вкрапленням* і вважав його особливою формою міжмовної взаємодії. Як правило, вкраплення відбувається на стику з контактуючими іноземними мовами. Від запозичених слів це явище відрізняються відсутність транслітерації. Такі одиниці зберігають свою приналежність до мови-джерела. У друкованих ЗМІ емпліцітним покажчиком цього явища є латиноалфавітна графіка. На теперішній час дослідниками виявлені певні тенденції процесу перемикання кодів. По-перше, якщо такі слова використовуються на позначення нових предметів або явищ, то вони можуть бути першим етапом адаптації запозичених лексичних одиниць, наприклад: *виграла в лотерею червоний Jaguar E-type; мріяв про BMW.* Це їх загальномовна функція. По-друге, на мовленнєвому рівні вони можуть актуалізувати увагу читача, тобто виконують контактовстановлювальну функцію. Це відбувається у тих випадках, коли нетранслітеровані одиниці знаходяться у сильних позиціях. Перед усім у назвах газет і журналів. По-третє, нерідко перемикання кодів створює у читача враження приналежності до західної культури.

Для з'ясування специфіки глобалізмів, їх необхідно відмежувати від суміжних мовних явищ, які згруповують за такими типами: власне запозичені слова, інтернаціоналізми, калькування, екзотизми, варваризми, вкраплення.

Власне запозичені слова – це іншомовні слова, які повністю засвоєні мовою, не сприймаються мовцями як чужорідні елементи і не потребують пояснень щодо форми та значення. Цей шар лексики докладно описаний у науковій літературі. До інтернаціоналізмів відносять лексичні одиниці, що належать до спільноетимологічного фонду певної зони, що утворюється внаслідок великого об'єднання мов. Європейська зона, до якої відноситься і українська мова, тривалий час мала переважно латино-грецьку основу. В останні роки цю роль виконує англійська мова, оскільки є джерелом термінології. Калькуванням називають процес творення нових слів, словосполучень, при якому засвоюється лише значення та принцип організації іншомовної одиниці, що передається засобами даної мови. Специфіка запозичень останнього періоду полягає в тому, що це переважно семантичні кальки. Екзотизмами називають слова запозичені з маловідомої, найчастіше неєвропейської мови, що вживаються для надання мові особливого колориту. До групи варваризмів входять іншомовні слова, що не стали загальновживаними, не відповідають нормам даної мови, зберігають своє національно-конотативне забарвлення, вживаються переважно для позначення чужих реалій. У сучасній науці існує і більш вузьке розуміння варваризмів – слова, що трапляються у писемному мовленні у чужомовній графічній передачі. Вже згадувані вкраплення є специфічним різновидом варваризмів – введений у твір з певною метою уривок іншомовного тексту. Проте їхня роль (у розумінні Л. Булаховського) є суто стилістичною. У сучасній лінгвістиці зазначене явище відоме як перемикання кодів, оскільки код визначається як спосіб запису повідомлення.

На погляд С. Денисенко [2: 393], перемикання кодів – більш складний процес, ніж запозичення, вкраплення тощо. Складність дослідниця вбачає в тому, що тут присутня певна організованість, а не лише стихійність та непередбачуваність. Це результат більш свідомого ставлення до вибору кодів спілкування та інформування.

Перемикання кодів призводить до їх змішування, коли мовні елементи певної мірою адаптувалися фонетично, графічно або граматично системою української мови. На першому етапі змішування кодів іншомовний елемент може залишатися у латиноалфавітній формі (*кореспондент-net; його «cross monopoly» не має під собою грунтовної юридичної бази*). На другому –транслітерується (*інтернет-магазин; от кутюр; прайм тайм*). На третьому вже спостерігається адаптація до мовної системи: експлікація категорії множини, експлікація категорії роду, експлікація категорії відмінку. Завершальним етапом мовної адаптації є розвиток словотвірних ланцюжків.

Перемикання кодів характеризується дослідниками як цілком закономірне явище в соціумі , особливо при позначенні конкретних предметів, коли запозиченим неадаптованим словом номінуються товарний знак або знак обслуговування, фірма, музична група, фестиваль, різноманітні програми тощо.

З одного боку, вживання таких слів виправдано – вони є своєрідними товарними знаками, які не можна змінювати, оскільки їх мовна форма зареєстрована. Тобто коли назва зареєстрована у латинській графіці як товарний знак, то у такому вигляді вона функціонує в усіх інших мовах. Певною мірою це пов'язано із глобалізацією всього життя нашого соціуму. Цей процес об'єктивно існує і має як позитивні, так і негативні аспекти. Позитивним є те, що збільшився і якісно збагатився потік інформації, що передається. Зріс діапазон поширення і швидкість проходження інформації каналами зв'язку. Виникли нові трансляційні канали, які дають можливість встановлення єдиного комунікативного й культурного простору.

З іншого ж боку, розхитується й забруднюється мовна система та, що більш важливо, змінюється мовна свідомість людини, її менталітет, адже мова є об'єктивною формою «нагромадження, збереження і передачі суспільно-історичного досвіду, є об'єктивним джерелом зведень про культуру: деякі види інформації можна одержати, звернувшись тільки до свідчення мови. Власне кажучи, мова є інструментом включення індивіда у світ етнокультури як скарбниці накопиченого народом досвіду життя та її ідейно-морального і світоглядного висвітлення. Вона служить сполучною ниткою і ключем до культурного багатства своєї і чужої культури. Втрата мови утруднює входження в іншу культуру, і одночасно втрачається шлях назад, до власної культури» [4: 290].

Отже, вплив глобалізаційних процесів на сучасну українську мову має як позитивні, так і негативні аспекти. З одного боку, українська мова отримала нові можливості для збагачення та подальшого розвитку, а з іншого – мовознавці застерігають, що полікодовість дискурсу, перемикання кодів, а особливо їх змішування розхитує мовну норму, знижує поріг чутливості до її порушень, дестабілізує мовне життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Землянова Л.М. Зарубежная коммукативистика в преддверии информационного общества. Толковый словарь терминов и концепцый / Л.М. Землянова. – М.: Изд-во Моск. Ун-та, 1999. – 301 с.
2. Денисенко С. Глобалізми у засобах масової інформації / С. Денисенко // "Наукові записки" ВДПУ ім. М.Коцюбинського: Збірник наукових праць. Серія: Філологія. – Вип.6. – Винница: Вид-во ВДПУ, 2003. – С.390–395.
3. Ажнюк Б.М. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації / Б.М. Ажнюк // Мовознавство. – 2001. – № 3.
4. Шейко В.М. Культура. Цивілізація. Глобалізація (кінець XIX – початок XXI ст.): у 2 т. / В.М. Шейко. – Х.: Основа, 2001. – Т.2. – С.290.

Повстянко Катерина Олександрівна – студентка групи 2Е-16б, факультет електроенергетики та електромеханіки, Вінницький національний технічний університет, Вінниця, e-mail: tetyana_v@mail.ru

Науковий керівник: **Пустовіт Тетяна Миколаївна** – канд. філол. наук, доцент кафедри мовознавства, Вінницький національний технічний університет, м. Вінниця.

Povstyanko Katerina O. - Faculty of power engineering and electromechanics, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa, e-mail: tetyana_v@mail.ru

Supervisor: **Pustovit Tetyana N**. – Candidate of Philology, Associate Professor, Department of Linguistics, Vinnitsa National Technical University, Vinnitsa.